

DOI: 10.31110/consensus/2021-01/086-095

УДК (UDC) 94 : 314.151.3-054.73 (477=163.2) "183/185"

## ПЕРЕСЕЛЕННЯ ТА ВЛАШТУВАННЯ БОЛГАР НА ТЕРИТОРІЇ БЕССАРАБІЇ У 30-50-х рр. XIX ст.

**Володимир Турков**

кандидат історичних наук,  
доцент кафедри історії України  
Сумського державного  
педагогічного університету  
імені А.С. Макаренка, м. Суми,  
Україна  
e-mail: turkov-w@ukr.net  
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2974-5730>

У статті розглядається масове переселення болгар на територію Бессарабії після закінчення російсько-турецької війни 1828-1829 рр. Причини переселення були пов'язані із економічним і релігійним гнобленням з боку Османської імперії та участі болгар у військових діях на стороні російської армії. Переселившись у Бессарабію, задунайські переселенці за допомогою російського уряду були наділені значними земельними ділянками і були звільнені від податків, повинностей та військової служби. Від влади вони отримали статус іноземних колоністів, який юридично закріплював за ними відповідні права та обов'язки.

**Ключові слова:** Бессарабія, болгар, російський уряд, переселення, влаштування

## MIGRATION AND SETTLEMENT OF BULGARIANS IN THE TERRITORY OF BESSARABIA IN THE 30-50s OF XIX CENTURY

**Vladimir Turkov**

Candidate of Historical Sciences,  
Associate Professor of the  
Department of History of Ukraine,  
Sumy State Pedagogical  
University named after  
A.S. Makarenko, Sumy, Ukraine  
e-mail: turkov-w@ukr.net  
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2974-5730>

The article is devoted to the fact that the Russo-Turkish war of 1828-1829 led to the mass resettlement of Bulgarians in Bessarabia, which was part of the Russian Empire since 1812. Transdanubian settlers received 50 dess. of land per family. The Bulgarians became colonists. Their legal status was enshrined in the "Charter of Foreign Colonies in the Empire." They were subordinated to the Trusteeship Committee for Foreign Immigrants of the Southern Territory of Russia and the Office for Transdanubian Immigrants. They had the opportunity to buy land outside the colonies, to engage in handicrafts and trade. The Bulgarians were released from military service. At the same time, the tsarist government paid little attention to the education of Transdanubian settlers, without allocating funds from the state budget.

The education of the children of the Bessarabian Bulgarians was entrusted directly to the colonial societies. The Crimean War of 1853-1856 changed the position of the Bulgarians. Many of them voluntarily joined the Russian army to fight against foreign invaders. The Bulgarians defended Sevastopol, took part in the siege of the Turkish fortress of Silistria, and

carried out a border guard in the ranks of the Danube Cossack army. Transdanubian settlers donated food and raised money for military needs. Russia's defeat in the Crimean War had a negative effect on their future because according to Article XXI of the Paris Peace Treaty, the three southern counties of Bessarabia came under the jurisdiction of the Principality of Moldavia. Outside Russia, there were 40 colonies with a population of 22,365 people. Thanks to the efforts of the Russian authorities, from 1857 to 1860 only 500 families of Bulgarian colonists returned to the land of their second homeland. Transdanubian migrants who remained within Russia found themselves in a difficult economic situation due to the severance of economic ties associated with the new border division. In addition, they had to provide apartments to Cossack troops and border guards. Despite all the difficulties, the Bulgarians remained colonists. The Russian government retained this status, hoping to attract new Slavic settlers from the Balkan possessions of the Ottoman Empire.

**Keywords:** Bessarabia, the Bulgarians, the Russian government, resettlement, settlement

**Турков В.** (2021). Переселення та влаштування болгар на території Бессарабії у 30–50-х рр. XIX ст. *Консенсус*, 1, 86–95.

URL:  
<https://konsensus.net.ua/index.php/konsensus/article/view/8>

Переселення болгар на територію Росії та їх розміщення в Бессарабії після російсько-турецької війни було пов'язане із бажанням царського уряду заселити пустуючі землі північного Подунав'я та показати приклад свого ставлення для інших слов'янських народів, що перебували під владою Османської імперії і страждали від економічного та релігійного тиску. Задунайські переселенці отримали статус іноземних колоністів з відповідними правами і пільгами. Поразка Росії у Кримській війні 1853–1856 рр. значно змінила їх становище, тому що за статтею XXI Паризького мирного договору 1856 р. три південних повіти Бессарабії із болгарським населенням переходили під юрисдикцію Молдавського князівства. Болгари, що залишалися на території Росії матеріально постраждали від розриву економічних зв'язків, але зберегли свій статус колоністів.

Переселення болгар на територію Бессарабії стало предметом вивчення багатьох зарубіжних та українських вчених. Зокрема, у дореволюційну добу вивченням цієї проблематики займалися такі дослідники, як: М.С. Державін<sup>1</sup>, А.В. Заболотський<sup>2</sup>, І.С. Іванов<sup>3</sup>, А.А. Скальковський<sup>4</sup>. Вони вперше в європейській

<sup>1</sup> Державин Н.С. О болгарях и болгарском переселении в Россию. Бердянск. 1912. 31 с.

<sup>2</sup> Заболотский А. Статистические сведения об иностранных колониях в России. *Журнал министерства внутренних дел*. Санкт-Петербург, 1838. Ч. 28. № 4. С. 20–32.

історіографії висвітлили особливості переселення й облаштування задунайських переселенців, їх соціально-економічне та культурно-освітнє життя. У повоєнну добу вивченням історії болгарського переселення у північне Подунав'я продовжили займатися такі вчені, як: І.А. Анцупов<sup>5</sup>, С.Б. Бернштейн<sup>6</sup>, І.Ф. Грек<sup>7</sup>, І.Л. Забунов<sup>8</sup>, В.А. Манко<sup>9</sup>, І.І. Мещерюк<sup>10</sup>, В.А. Маркова<sup>11</sup>, К.А. Поглубко<sup>12</sup>, О.В. Хаджиніколова<sup>13</sup>. Вони доповнили роботи своїх попередників, залучаючи для цього інформацію з архівних установ України, Молдавії, Болгарії та Росії. У сучасній українській і зарубіжній історіографії з'явилися праці з вище наведеної проблематики С.О. Авхутської та В.В. Туркова<sup>14</sup>, О.В. Білової<sup>15</sup>, І.Ф. Грека<sup>16</sup>, С.І. Дойнова<sup>17</sup>,

<sup>3</sup> Иванов И. Краткий очерк болгарских колоний в Бессарабии. *Записки Бессарабского областного статистического комитета*. 1864. Т. 1. С. 39–53.

<sup>4</sup> Скальковский А.А. Взгляд на скотоводство Новороссийского края в 1846–1848 гг. *Журнал министерства внутренних дел*. Санкт-Петербург, 1850. Ч. 31. С. 40–52.

<sup>5</sup> Анцупов И.А. Аграрные отношения на юге Бессарабии (1812–1870 гг.). Кишинев: Штиинца, 1978. 235 с.

<sup>6</sup> Бернштейн С.Б. Основные этапы переселения болгар в Россию в XVIII–XIX вв. *Советское славяноведение*. 1980. № 1. С. 49–56.

<sup>7</sup> Грек И.Ф. Школа в болгарских и гагаузских поселениях юга Российской империи в первой половине XIX века. Кишинев: Штиинца, 1993. 105 с.

<sup>8</sup> Забунов И.Л. О помощи бессарабских болгар русской армии в Крымской войне. *Известия АН Молдавской ССР. Серия общественных наук*. 1977. № 3. С. 30–42.

<sup>9</sup> Манко В.А. Второто масово преселване на българите в Русия в периода на руско-турската война 1828–1829 гг. *Военно-исторически сборник*. София. 1966. № 2. С. 52–64.

<sup>10</sup> Мещерюк И.И. Переселение болгар в Южную Бессарабию 1828–1834. Кишинев: Картя Молдовеняска, 1965. 208 с.

<sup>11</sup> Маркова Л. Землепользование у болгар и гагаузов Бессарабии в XIX в. *Славянский этнографический сборник*. Москва: Издательство АН СССР, 1960. С. 105–109.

<sup>12</sup> Поглубко К.А. Весна освобождения, 1878: [К 110-й годовщине освобождения Болгарии от османского ига: Перевод]. Кишинев: Картя Молдовеняска, 1988. 190 с.

<sup>13</sup> Хаджиниколова Е. Българските преселници в южните области на Русия (1856–1877). София: Наука и искусство, 1987. 176 с.

<sup>14</sup> Авхутська С.О., Турков В.В. Політика російського уряду у справі переселення бессарабських болгар із Молдавського князівства на територію Призов'я (1856–1862 рр.). *Вчені Записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського*. Серія: Історичні науки. 2020. Т. 31 (70). № 4. С. 125–130.

<sup>15</sup> Белова Е.В. Миграционная политика на юге Российской империи и переселение болгар в Новороссийский край и Бессарабию (1751–1871 гг.). Москва: РГОУПС, 2004. 230 с.

<sup>16</sup> Грек И. Преселването на българи бесарабската част на Молдавското княжество в Приазовието (края 50-те – началото 60-те години XIX в.) *Българите в Северното Причерноморие*. Исследования и материалы / съст. д-р П. Тодоров. Велико Търново: АСТА, 1993. Т. Втори. С. 129–142; Грек И.Ф., Русев Н.Д. 1812 – поворотный год в истории Буджака и «задунайских переселенцев». Кишинев: Stratum Plus, 2011. 142 с.

<sup>17</sup> Дойнов С. Българите в Украйна и Молдова през Възраждането (1751–1878). София: Академично издателство «Марин Дринов», 2005. 258 с.

М.Г. Станчева<sup>18</sup>. Попри значні напрацювання з вище зазначеної проблематики, окремі аспекти не були достатньо висвітлені у науковій літературі. Водночас для дослідження цієї теми є достатня джерельна база та опубліковані документи.

З огляду на наведене, автор поставив за мету комплексно дослідити переселення та влаштування болгар в Бессарабії в 30–50-ті рр. XIX ст. Для цього необхідно вирішити наступні завдання: по-перше розглянути весь процес переселення болгар; по-друге висвітлити особливості їх соціально-економічного та культурно-освітнього життя; по-третє з'ясувати становище задунайських переселенців після закінчення Кримської війни 1853–1856 рр.

З середини XVIII ст. до російсько-турецької війни 1806–1812 рр., переселення болгар на території Бессарабії носило хаотичний характер. Болгари залишали рідні землі, тікаючи від релігійного та економічного гноблення з боку владних структур Османської імперії. На нових землях задунайські переселенці не мали будь яких законних прав та привілеїв і знаходилися під владою правителів Дунайських князівств. Перемога Росії у війні з Туреччиною в 1806–1812 рр. та перехід Бессарабії під юрисдикцію Російської імперії кардинально змінило становище болгар на нових землях. Вихідці із-за Дунаю отримали в 1819 р. у довічне користування по 50 дес. землі, їх звільнили на 10 років від податків і на 50 років від військової служби. Болгари отримали статус іноземних колоністів, який закріплював за ними вище згадані привілеї<sup>19</sup>. У 1821 р. на території Бессарабії вже проживало 32 тис. болгар<sup>20</sup>.

Російсько-турецька війна 1828–1829 рр. дала поштовх до другої хвилі болгарського переселення. З 16 вересня 1829 р. по 14 червня 1830 р. в Бессарабію прибуло 60 тис. болгар<sup>21</sup>. З 1830 р. по 1834 рр. в Бессарабію переселися 7 тис. сімейств, але переважна частина болгар повернулася додому, бо не була задоволена умовами життя, що надала їм російська влада<sup>22</sup>. Переселенцям другої хвилі через відсутність зайвих земельних ділянок російський уряд зміг надати тільки по 30 дес. землі на сім'ю<sup>23</sup>.

Слід зазначити, що 1832 р. всі переселенці були наділені землею. На той час в Бессарабії нараховувалося 5 656 старих і 6 908 нових поселенських сімей<sup>24</sup>. У 1835 р. кількість болгарських колоністів досягла кількості 56 630 чол.<sup>25</sup>

<sup>18</sup> Станчев М. Болгары в Российской империи, СССР, странах Балтии и СНГ. Т. 1. (1711–2006). Статистический сборник. София: Академическое издательство имени проф. Марина Дринова, 2009. 619 с.

<sup>19</sup> Грек И.Ф., Русев Н.Д. 1812 – поворотный год в истории Буджака... С. 69.

<sup>20</sup> Там само. С. 52.

<sup>21</sup> Бернштейн С.Б. Основные этапы переселения болгар в Россию в XVIII–XIX вв. *Советское славяноведение*. 1980. № 1. С. 55.

<sup>22</sup> Манко В.А. Второто масово преселване на българите в Русия... С. 56.

<sup>23</sup> Мещеряк И.И. Переселение болгар в Южную Бессарабию 1828–1834... С. 137.

<sup>24</sup> Там само. С. 138.

<sup>25</sup> Державин Н.С. О болгарях и болгарском переселении в Россию. Бердянск, 1912. С. 17.

Болгарські колоністи набули статус вільної категорії селянства. Їхній правовий статус було зафіксовано у видання «Свод постановлений об иностранных колониях» 1832 р., який було перевидано із доповненнями в 1842 р. У 1857 р. це видання отримало назву «Устав о колониях иностранцев империи»<sup>26</sup>. Вони були підпорядковані Піклувальному комітету про іноземних поселенців південного краю Росії та Управлінню задунайськими переселенцями<sup>27</sup>. У відповідність із «Уставом о колониях иностранцев в империи» болгарам дозволялося купувати землю у власність за межами колоній. Вони мали право без додаткових платежів продавати алкогольні напої власного виробництва як у своїх поселеннях, так і на території інших міст і сіл, організовувати торгівлю та ярмарки. В колоніях існували громади, якими керував сільський схід. Він займався господарським життям переселенців, а також контролював землі загального користування для випасу худоби, громадськими лісами, очеретяними плавнями для ловлі риби, каменоломнями<sup>28</sup>.

Болгарські колоністи мали свою специфіку землекористування. Дослідниця Л.В. Маркова підкреслювала ту обставину, що в болгар не було довічно закріплених ділянок землі, а регулярно проводився їх перерозподіл<sup>29</sup>.

Слід зазначити, що населення болгарських колоній Бессарабії досягло великих успіхів у галузі сільськогосподарського виробництва. Відомий дослідник XIX ст. А.А. Скальковский оприлюднив наступні статистичні дані. За його підрахунками в Бессарабії на 10 тис. господарств у 1849 р. доводилося: коней – 33 776, худоби – 74 606, овець іспанської породи – 13 570, овець цигайської породи – 542 140, овець простих – 97 550, свиней – 15 000<sup>30</sup>. Переселенці також вирощували пшеницю, ячмінь, просо, жито, озиму пшеницю, овес, гречку, кукурудзу, горох<sup>31</sup>. У колоніях високими темпами розвивалося виноградарство, садівництво, городництво. Широкого розповсюдження отримала торгівля вином, яка здійснювалася 75 колоністами в 136 селищах<sup>32</sup>.

Болгари були представниками податкового стану, платили земські і громадські збори, виконували трудові повинності. Поземельний податок був встановлений на початку 30-х рр. XIX ст. у розмірі 22 коп. за десятину землі. За 50 дес. земельної ділянки сім'я сплачувала 11 руб. сріблом. За рік податки і повинності становили 30-35 руб. сріблом, а окремі сім'ї сплачували по 40-60 руб. сріблом<sup>33</sup>.

<sup>26</sup> Грек И.Ф. Общественное движение и классовая борьба болгар и гагаузов Юга России (конец 20-х – середина 50-х гг. XIX века). Кишинев: Штиинца, 1988. С. 58.

<sup>27</sup> Свод законов Российской империи. Устав о колониях иностранцев в империи. Спб., 1857. Т. 12. Ч. 2, Театр. 4.

<sup>28</sup> Анцупов И.А. Аграрные отношения на юге Бессарабии (1812–1870 гг.)... С. 73.

<sup>29</sup> Маркова Л. Землепользование у болгар и гагаузов Бессарабии в XIX в.... С. 106.

<sup>30</sup> Скальковский А.А. Взгляд на скотоводство Новороссийского края в 1846–1848 гг.... С. 45.

<sup>31</sup> Заболоцкий А. Статистические сведения об иностранных колониях в России... С. 24.

<sup>32</sup> Анцупов И.А. Аграрные отношения на юге Бессарабии (1812–1870 гг.)... С. 187.

<sup>33</sup> Грек И.Ф. Общественное движение и классовая борьба болгар и гагаузов... С. 63.

Із середовища задунайських переселенців поступово стали відокремлюватися представники ремісничих професій. В 1851 р. ремісники були представлені у наступній кількості: швачки – 169, кравці – 363, гончарі – 9, бондарі – 168, теслі – 222, шкіряники і кушніри – 122, муляри – 125, фонтанщики – 28, ковалі – 71, мідники та лудильники – 40, срібняки – 20, зброярі – 1, коновали – 9. Всього на території Бессарабії у зазначений період проживало 1 318 представників ремісничих професій. При тому, що загальна кількість болгарського населення у середині 50-их рр. XIX ст. становила 82 295 осіб<sup>34</sup>.

Поступово у болгарських колоніях почала розвиватися освіта, стали відкриватися початкові приходські школи та училища. В 1832 р. відкрилася Комратська приходська школа Успенського приходу та Болградська приходська школа Преображенського приходу. Вони знаходилися у підпорядкуванні Піклувального комітету і міністерства внутрішніх справ. У 1837 р. в Болградському училищі навчалося 150 тис. хлопчиків, а у Комратському – 39<sup>35</sup>.

Наприкінці 30-х рр. XIX ст. приходські училища відкривалися в колоніях Лізгінка, Чадир-Лунга, Верхньобуджакської округи, Карагач, Слабодзея, Хаджи-Абдул Когульсько-Прутської округи, Чешма-Варуїта Ізмаїльської округи. Учні у вище згаданих школах утримувалися за рахунок батьківських коштів. Малозабезпечені учні отримати освіту не мали можливості<sup>36</sup>.

Становище з освітою у середовищі болгарських переселенців радикально змінилося після того, як їх поселення відвідав з інспекційною поїздкою міністр державного майна П.Д. Кисельов. Після його інспекції були відкриті початкові школи у всіх болгарських селах, а також училище, яке готувало землемірів у Болграді<sup>37</sup>. У 1844 р. в колоніях нараховувалося 30 сільських шкіл. Їх обладнання, підбір вчительських кадрів лягало на плечі колоністських товариств<sup>38</sup>.

Слід зазначити, що великою проблемою у колоніях у справі розвитку освіти залишалася нестача вчительських кадрів. Через це наприкінці 40-их рр. XIX ст. шкіл на території Бессарабії залишилося лише 30<sup>39</sup>. Щоб вирішити проблему вчительських кадрів у 1845 р. колоністи вирішили відкрити в Болграді центральне училище, але через нестачу коштів термін його відкриття весь час відкладався<sup>40</sup>. Гімназія відкрилася тільки у 1858 р. і була доступна для всіх бессарабських болгар<sup>41</sup>.

<sup>34</sup> Станчев М. Болгары в Российской империи, СССР, странах Балтии и СНГ. Т. 1. (1711–2006). Статистический сборник. София: Академическое издательство имени проф. Марина Дринова, 2009. С. 39–40.

<sup>35</sup> Грек И.Ф. Школа в болгарских и гагаузских поселениях юга... С. 20.

<sup>36</sup> Там само. С. 22.

<sup>37</sup> Поглубко К.А. Весна освобождения, 1878... С. 93.

<sup>38</sup> Листая летопись дружбы: исторические связи народов Молдавии и Болгарии / Под. ред. Е.М. Русева. Кишинев: Картя молдовеняска, 1970. С. 51.

<sup>39</sup> Поглубко К.А. Весна освобождения, 1878... С. 93.

<sup>40</sup> Грек И.Ф. Школа в болгарских и гагаузских поселениях юга... С. 44.

<sup>41</sup> Дойнов С. Българите в Украйна и Молдова през Възраждането (1751–1878). София: Академично издательство «Марин Дринов», 2005. С. 137.

Кримська війна 1853-1856 рр. змінила становище задунайських переселенців. Незважаючи на положення колоністського уставу: «Про рекрутскую повинность», яка надавала право болгарам добровільно вступати на військову службу, колоністи записувалися волонтерами в армію. Так, 28 чоловік стали добровольцями в рядах Дунайського козацького війська. У Болграді було сформовано загін під командуванням П. Громадова із Тирново. В нього поряд із задунайськими болгарами увійшли і бессарабські. Можна відзначити М. Дяковича, С. Сурвичкова, Д. Демитрова, А. Васильєва<sup>42</sup>.

Колоністи приймали участь разом з російськими військами в осаді фортеці Сілістрія в 1854 р., у партизанському русі за Дунаєм, несли прикордонну службу в Ізмаїлі, поряд з російськими солдатами і матросами боронили Севастополь<sup>43</sup>. Відступ російських військ із Придунайських князівств привів до нового переселення болгар із цього регіону. Не бажаючи опинитися під владою турок, старшини 29 болгарських сіл Сілістрійської округи в Бабадзькій провінції звернулися до командувача Дунайською армією І.Д. Горчакову із проханням дозволити їм переселитися в Росію. У результаті сприяння російського уряду 6 тис. болгар поселилися в Ізмайльському повіті<sup>44</sup>.

На військові потреби болгар по жертвували крім продуктів харчування в 1854 р. 730 руб. сріблом, у 1855 р. – 85 130 руб. сріблом, у 1856 р. – 2 800 руб. сріблом. Для матеріально підтримки поранених при захисті Севастополя болгар по жертвували 587 крб. 54 коп. сріблом<sup>45</sup>.

Поразка Росії в Кримській війні змінила становище бессарабських болгар, тому що ХХІ статтею Паризького мирного договору, підписаного 18 (30) березня 1856 р. три південні повіти Бессарабії приєднувалися до Молдавського князівства під верховною владою Османської імперії<sup>46</sup>. За межами Росії залишалося 40 колоній із населенням 22 396 чол.<sup>47</sup>.

У цій ситуації правлячі кола Російської імперії стали приймати заходи стосовно повернення болгар, які опинилися під юрисдикцією Молдавського князівства на території своєї держави. 8 вересня 1856 р. керівник Бессарабською палатою державного майна В. Беренев інформував Новоросійського та Бессарабського

---

<sup>42</sup> Поглубко К.А. Весна освобождения, 1878: [К 110-й годовщине освобождения Болгарии от османского ига: Перевод]. Кишинев: Картя Молдовеняска, 1988. С. 78.

<sup>43</sup> Забунов И.Л. О помощи бессарабских болгар русской армии в Крымской войне. *Известия АН Молдавской ССР. Серия общественных наук.* 1977. № 3. С. 34.

<sup>44</sup> Иванов И. Краткий очерк болгарских колоний в Бессарабии. *Записки Бессарабского областного статистического комитета.* 1864. Т. 1. С. 50.

<sup>45</sup> Там само. С. 51.

<sup>46</sup> Сборник договоров России с другими государствами. 1856-1917. Москва: Госполитиздат, 1952. С. 29.

<sup>47</sup> Анцупов И.А. Аграрные отношения на юге Бессарабии (1812-1870 гг.). Кишинев: Штиинца, 1978. С. 51.

генерал-губернатора О.Г. Строганова, що згідно з розпорядженням міністра державного майна П.Д. Кисельова було оголошено, що болгарам, які побажають повернутися у Росію, надаватимуть кошти у сумі 35 руб. і на 8 років звільняти від податків та повинностей<sup>48</sup>. Для облаштування болгар міністерства державного майна виділяло в Херсонській губернії до 19 282 дес. землі, в Катеринославській губернії до 78 595 дес. землі. Завдяки зусиллям російської влади з 1857 р. по березень 1860 р. у межі держави переселилося лише 507 сімей болгарських колоністів<sup>49</sup>.

Нове розмежування південної частини Бессарабії негативним чином вплинуло на становище господарств, що залишилися в складі Росії. Вони втратили можливість вигідно продавати свою сільськогосподарську продукцію і закупати очерет та ліс для будівництва будівель. З 1857 р. болгарські колоністи змушені були надавати квартири військовослужбовцям козачих донських полків і прикордонній охороні. Щорічно вони надавали під випас козацьких коней до 2 000 дес. власної землі<sup>50</sup>.

З метою зміцнення кордонів в причорноморському регіоні в 1858 р. у військовому міністерстві виникла ідея про наділення землею Новоросійського козачого війська та про зміну нинішнього положення болгар, які були поселені в Бессарабії. Ініціатором ідеї був Бессарабський військовий генерал-губернатор Фантон де Веррайон. Він вніс пропозицію створити болгарський прикордонний округ та організувати Болгарське козацьке військо<sup>51</sup>.

Слід зазначити, що пропозиція Бессарабського військового губернатора не була прийнята в російському уряді. Проти неї виступили Директор канцелярії військового міністра В.І. Васильчиков, військовий міністр М.О. Сухозанет і міністр іноземних справ А.М. Горчаков. Вони висловили колективну думку про те, що вступ болгар в козацьке військо суперечить політичним поглядам Росії на долю болгарського народу<sup>52</sup>. Враховуючи думки вище згаданих поважних посадовців, керуючий департаментом зовнішньої торгівлі міністерства фінансів М.В. Пасіков, в чие підпорядкування входила прикордонна стража та митна служба, у своєму листі в департамент державного казначейства в міністерство фінансів 22 лютого 1858 р. залишив пропозицію про створення Болгарського козачого війська «без подальших наслідків»<sup>53</sup>.

---

<sup>48</sup> Забытые страницы истории южной Бессарабии (1856–1861 гг.). Сборник документов и материалов / сост. И.Ф. Грек. Кишинев: «Tirogr. Centrala», 2012. С. 51.

<sup>49</sup> Грек И. Преселването на българи бесарабската част на Молдавското княжество в Приазовието (края 50-те – началото 60-те години XIX в.). *Българите в Северното Причерноморие*. Исследования и материали / съст. д-р П. Тодоров. Велико Търново: АСТА, 1993. Т. Втори. С. 132.

<sup>50</sup> Иванов И. Краткий очерк болгарских колоний в Бессарабии. *Записки Бессарабского областного статистического комитета*. 1864. Т. 1. С. 47.

<sup>51</sup> Російський державний історичний архів (РДІА). Ф. Оп. 1. Спр. 2359. Арк. 4.

<sup>52</sup> Там само. Арк. 5.

<sup>53</sup> Там само. Арк. 7.

Таким чином, відмовившись від організації Болгарського козацького війська, уряд Росії підтвердив своє прагнення залишити за задунайськими переселенцями їх колоністський статус, що у подальшому сприяло залученню до переселення в Росію вихідців із слов'янських народів, що проживали на Балканах.

Підсумовуючи вище наведене, можна зробити висновки про те, що російсько-турецька війна 1828–1829 рр. привела до масового переселення болгар на територію Бессарабії, яка з 1812 р. знаходилася у складі Російської імперії. Задунайські переселенці гостинно і отримали по 50 дес. землі на сім'ю. Болгари стали колоністами. Їх правовий статус був закріплений в «Уставі про колонії іноземців в імперії». Вони були підпорядковані Піклувальному комітету про іноземних переселенців південного краю Росії та Управлінню задунайськими переселенцями. Вони мали можливість купувати землю у власність за межами колоній, займатися ремеслом і торгівлею. Болгари були звільнені від військової служби. У той же час царський уряд мало уваги приділяв освіті задунайських переселенців, не виділяючи для цього кошти із державного бюджету. Навчання дітей бессарабських болгар було покладено на плечі безпосередньо колоністських товариств. Кримська війна 1853–1856 рр. змінила становище болгар. Багато з них добровільно вступило у лави російської армії для боротьби з іноземними інтервентами. Болгари боронили Севастополь, брали участь у облозі турецької фортеці Сілістрія, в рядах Дунайського козацького війська несли прикордонну варту. На військові потреби задунайські переселенці віддавали продукти харчування та збирали кошти. Поразка Росії у Кримській війні негативним чином позначилася на їх подальшій долі, тому що згідно зі статтею XXI Паризького мирного договору три південних повіти Бессарабії опинилися під юрисдикцією Молдавського князівства. За межами Росії залишилося 40 колоній із населенням 22 365 чол. Завдяки зусиллям російської влади, з 1857 по 1860 рр. тільки 500 сімей болгарських колоністів повернулися на землі своєї другої батьківщини. Задунайські переселенці, які залишилися у межах Росії, опинилися у скрутному економічному становищі через розрив економічних зв'язків, пов'язаних з новим прикордонним розподілом. До того ж вони повинні були надавати квартири військовослужбовцям козачих формувань та прикордонній охороні. Але незважаючи на всі труднощі, болгари залишалися колоністами. Російський уряд зберіг їм цей статус, сподіваючись у подальшому на залучення нових слов'янських переселенців із балканських володінь Османської імперії.

## REFERENCES

- Avkhutska S.O., Turkov V.V. Polityka rosiiskoho uriadu u spravi pereselennia bessarabskykh bolhar iz Moldavskoho kniazivstva na terytoriiu Pryazovia (1856–1862 rr.). *Vcheni Zapysky Tavriiskoho natsionalnoho universytetu imeni V.I. Vernadskoho*. Seriya: Istorychni nauky. 2020. Tom 31 (70). № 4. S. 125–130.
- Antsupov Y.A. Ahrarnye otnosheniya na yuge Bessarabii (1812–1870 gg.). Kishinev: Shtiintsa, 1978. 235 s.
- Arkhiv zovnishnoi polityky Rosiiskoi imperii. F. Slovianskyi stil. 1861. Op. 2. Spr. 8599. 876 ark.

- Belova E.V. Migratsionnaia politika na yuge Rossiskoy imperii i pereselenie bolgar v Novorossiyskiy krai i Bessarabiyu (1751–1871 gg.). Moskva: RHOHUPS, 2004. 230 s.
- Bernshtein S.B. Osnovnye etapy pereseleniya bolgar v Rossiyu v XVIII–XIX vv. *Sovetskoe slavianovedenie*. 1980. № 1. S. 49–56.
- Grek Y. Preselvaneto na belgary besarabskata chast na Moldavskoto kniadestvo v Priazovieto (kraia 50-te – nachaloto 60-te godyny XIX v.) *Begarite v Severnoto Prychernomorye*. Isledovaniya i materialy / sest. d-r P. Todorov. Veliko Trnovo: ASTA, 1993. T. Vtory. S. 129–142.
- Grek Y.F., Rusev N.D. 1812 – povorotnyi god v istorii Budzhaka i «zadunaiskikh pereselentsev». Kishinev: Stratum Plus, 2011. 142 s.
- Grek Y.F. Obshchestvennoe dvizhenie i klassovaia borba bolgar i gagauzov Yuga Rossii (konets 20-kh – seredina 50-kh gg. XIX veka). Kishinev: Shtiintsa, 1988. 135 s.
- Grek Y.F. Shkola v bolgarskikh i gagauzskikh poseleniyakh yuga Rossiyskoi imperii v pervog polovine XIX veka. Kishinev: Shtiintsa, 1993. 105 s.
- Derzhavin N.S. O bolgarakh i bolgarskom pereselenii v Rossiyu. Berdiansk, 1912. 31 s.
- Doinov S. Belgarite v Ukraina y Moldova prez Vezrazhdaneto (1751–1878). Sofiya: Akademichno izdatelstvo «Marin Drynov», 2005. 258 s.
- Zabytye stranitsy istorii yuzhnoi Bessarabii (1856–1861 gg.). Sbornik dokumentov i materialov / sost. Y.F. Grek. Kishinev: «Tipogr. Centrala», 2012. 232 s.
- Zabunov Y.L. O pomoshchi bessarabskikh bolgar russkoi armii v Krymskoi voine. *Izvestiya AN Moldavskoi SSR. Seriya obshchestvennykh nauk*. 1977. № 3. S. 30–42.
- Zabolotskiy A. Statisticheskie svedeniya ob inostrannykh koloniyakh v Rossii. *Zhurnal ministerstva vnutrennikh del*. Spb., 1838. Ch. 28. № 4. S. 20–32.
- Ivanov Y. Kratkiy ocherk bolgarskikh koloniy v Bessarabii. *Zapiski Bessarabskogo oblastnogo statisticheskogo komiteta*. 1864. T. 1. S. 39–53.
- Listaia letopis družhby: istoricheskie sviazi narodov Moldavii i Bolgarii / Pod. red. E.M. Ruseva. Kishinev: Kartia moldoveniaska, 1970. 180 s.
- Manko V.A. Vtoroto massovo preselvane na belgarite v Rusiya v perioda na rusko-turskata voina 1828–1829 gg. *Voенно-istoricheskiy sbornik*. Sofiya. 1966. № 2. S. 52–64.
- Meshcheriuk Y.Y. Pereselenie bolgar v Yuzhnuu Besarabiyu 1828–1834. Kishinev: Kartia Moldoveniaska, 1965. 208 s.
- Markova L. Zemlepolzovanie u bolgar i gagauzov Besarabii v XIX v. *Slavianskiy etnograficheskiy sbornik*. Moskva: Izdatelstvo AN SSSR, 1960. S. 105–109.
- Poglubko K.A. Vesna osvobozhdeniya, 1878: [K 110-y godovshchine osvobozhdeniya Bolgarii ot osmanskogo iga: Perevod]. Kishinev: Kartia Moldoveniaska, 1988. 190 s.
- Rosiiskiy derzhavnyi istorychnyi arkhiv. F. Op. 1. Spr. 2359. 284 ark.
- Sbornik dogovorov Rossii s drugimi gosudarstvami. 1856–1917. Moskva: Gospolitizdat, 1952. 464 s.
- Svod zakonov Rossiyskoi imperii. Ustav o koloniyakh inostrantsev v imperii. Spb., 1857. T. 12. Ch. 2, Teatr. 4.
- Skalkovskiy A.A. Vzhliad na skotovodstvo Novorossiyskogo kraia v 1846–1848 gg. *Zhurnal ministerstva vnutrennykh del*. Spb., 1850. Ch. 31. S. 40–52.
- Stanchev M. Bolgary v Rossiyskoi imperii, SSSR, stranakh Baltii i SNG. Tom 1. (1711–2006). Statisticheskiy sbornik. Sofiya: Akademicheskoe izdatelstvo imeni prof. Marina Drynova, 2009. 619 s.
- Khadzhynikolova E. Belgarskite preselnitsy v yuzhnite oblasti na Rusiya (1856–1877). Sofiya: Nauka i iskustvo, 1987. 176 s.